

De nestkast van houtbeton

Het gaat er momenteel in de meeste bossen en parken niet meer om zo veel mogelijk nestkasten op te hangen, doch juist in de eerste plaats om een zo gunstig mogelijke verdeling van vele typen kasten. Om te weten te komen aan welke kasttypen het meeste behoefte is, zullen wij de reeds opgehangen nestkasten regelmatig dienen te controleren op vogelsoort en broedresultaten. De traditionele houten kasten vergen nogal wat onderhoud. Daarom zijn een aantal jaren geleden vogelkasten van houtbeton op de markt gebracht. Daar dit type kast zowel voor- als nadelen biedt, wil ik hier graag een vergelijking maken met de houten kastmodellen.

Voordelen van houtbeton

Het houtbeton is zeer duurzaam, kan zelfs op de vochtigste plaatsen niet gaan rotten en trekt nooit krom. Doordat bij deze kasten het deksel, de bodem en drie van de vier wanden één geheel vormen, is het ontstaan van naden en kieren vrijwel uitgesloten. Bij de houten nestkasten zijn deze bezwaren echter te ondervangen door van het traditionele vurenhout af te stappen en over te gaan op houtsoorten van grotere duurzaamheid.

Op diverse plaatsen in ons land zijn proeven genomen met sterk selecterende kleine kastmodellen van watervast gelijmd limba-mahonie multiplex. Wat de duurzaamheid betreft kan gezegd worden dat deze kastmodellen zelfs op de ongunstigste plaatsen (in moerassen, op het zuidwesten, vlak aan zee) na twee jaar nog geen sporen van kieren of scheuren vertonen. Het probleem van een vastroestende sluiting kan worden ondervangen door uitsluitend plastic en geel koper toe te passen.

Houten nestkasten worden nogal eens door spechten stukgehakt. Opgemerkt moet worden dat in gebieden met veel

Grote bonte spechten ook houtbetonnen kasten nogal eens ten offer vallen aan de timmerwoede van deze vogels.

De ronde houtbeton kasten zijn iets gemakkelijker te reinigen dan de rechtehoekige houten modellen. Bij de gladhouten limba-mahonie kasten echter vormt in het algemeen de schoonmaakbeurt (met een smalle borstel) geen probleem meer.

Nadelen van houtbeton

Houtbeton is een materiaal dat gemakkelijk wordt geaccepteerd als broedgelegenheid door de grotere en agressievere hollenbroeders, zoals Koolmees, Pimpelmees, Ringmus en Spreeuw. In het algemeen echter is gebleken dat juist de kleinere insekteneters, als Mat- en Glanskop, Zwarte mees, Kuifmees, Roodstaart en Vliegenvanger de houtbetonnen kasten mijden.

Hoewel niet typisch aan het materiaal houtbeton klevend zijn toch de volgende praktische nadelen vermeldenswaard:

het model van de houtbeton kasten is zodanig dat de voorwand in zijn geheel uit de kast genomen moet worden bij het openen. Voor een regelmatige controle van de inhoud zijn deze kasten dan niet geschikt, daar eieren of jongen gemakkelijk bij de controle uit de kast kunnen vallen.

Het ophangstelsel waarbij men zonder ladder de nestkast omlaag kan halen met behulp van een uitschuifbare stok; voldoet niet in terreinen waar kwajongens de kasten belagen. In rustiger gebieden kan men dit stelsel echter ook prima toepassen op houten nestkasten.

Voorts zou ik nog willen opmerken dat het opbergen van de nestkasten gedurende de wintermaanden met het oogmerk de levensduur te verlengen moet worden afgeraden. Niet alleen ontnemen wij op deze wijze een aantal insektenetende

standvogels een beschutte slaappleats in een tijd dat hieraan juist het meeste behoefte is, doch tevens kunnen door het tijdelijk verdwijnen van een aantal kasten aanzienlijke territoriumverschuivingen optreden, meestal vergezeld van hevige en vaak zelfs dodelijke gevechten tussen de hollenbroeders onderling.

Resumerend kom ik tot de slotsom dat het gebruik van houtbetonnen nestkasten in het algemeen moet worden afgeraden. Alleen in zeer uitgestrekte bezittingen, waar controle en onderhoud van de kasten tot het minimum beperkt moet worden, kunnen de houtbeton modellen misschien uitkomst bieden. Wij dienen echter te bedenken dat een harmonische opbouw van de insektenetende vogelbevolking in onze huidige bossen niet meer tot stand kan komen zonder inspanning en kosten onzerzijds.

Afmetingen van nestkastmodellen

Alle opgegeven maten zijn de *binnenmaten* van de nestkasten; het zal dus van de dikte van het gebruikte hout afhangen hoe groot men precies zijn planken moet zagen.

De momenteel in ons land meest gepropageerde nestkasttypen zijn:

De super-selectieve nestkast naar Belgisch model

Maten 6 x 6 x 10 cm. Vervaardigd van blank hout, ongeverfd laten. Deze kast dient echter als 'noodsprong' voor de kleinere hollenbroeders, wanneer Koolmees, Pimpelmees of Ringmus alle andere nestkasten in bezit dreigen te nemen. Vliegopening 30 mm doorsnede.

De mini-kast

Een super-selectieve kast naar Nederlands ontwerp. Maten 7 x 7 x 12½ cm. Eveneens van ongeschilderd hout vervaardigd. Een nestkast die in onze bossen een zeer goede nestgelegenheid biedt aan soorten als Kuifmees, Zwarte mees, Glans- en Matkopmees en Winterkoning. Vliegopening 28 mm doorsnede.

De selectieve nestkast

Zowel in België, Luxemburg, als Nederland in gebruik. Vervaardigd van ongeschilderd, blank hout. Maten 10 x 10 x 15 cm. Vliegopening 30 mm doorsnede. In bossen waar Koolmees en Ringmus nog geen plaag vormen prima geschikt voor Pimpelmezen en andere kleine hollenbroeders.

De pimpelmeeskast

Deze nestkast weert een te sterke toename van Koolmezen, doch niet van de Ringmus. Maten 9 x 12 x 22 cm. Vliegopening 26 mm doorsnede. Deze kast kan worden beschermd met carbolineum, buitenbeits of verf. Een metalen plaatje om de vliegopening voorkomt uitknagen van het gat door Eekhoorns. De doorsnede van het vlieggat luistert zeer nauw, willen wij de Koolmees uit deze kasten weren.

De koolmeeskast

Ervaringen in vele terreinen hebben geleerd nooit te veel van deze kasten op te hangen, daar de Koolmees zich gemakkelijk zodanig kan gaan uitbreiden dat ook de andere typen nestkasten door deze grotere hollenbroeder worden bezet. Maten 12 x 15 x 25 cm. Vliegopening 32 mm doorsnede.

De roodstaartkast

Maten als bij de koolmeeskast. alleen moet de vliegopening nu 46 mm in doorsnede worden. In terreinen met veel Spreeuwen verdienen deze kasten geen voorkeur, daar de ruime vliegopening, nodig voor het paringsspel van de Roodstaarten, geen barrière voor de Spreeuw vormt.

De boomkruiperkast

Deze nestkast, die dezelfde maten moet hebben als de koolmeeskast, bezit geen vlieggat in de voorwand, doch een smalle verticale spleet in de achterwand, vlak tegen de ophanglat van de kast aan. Deze spleet moet ongeveer 2 x 10 cm groot zijn.

De kasten bieden broedruimte aan Boomklever en Boomkruiper; ook de Gekraagde roodstaart verkiest nog wel eens een dergelijke kast als nestholte.

De vliegenvangerkast

dit is een half open nestkast. De voorwand bezit nl. geen vliegopening, doch is voor de bovenste helft geheel open. Maten van dit 'balkon' met een sterk overstekende kap, zijn 19 x 12 x 12 cm.

De spechtekast

Een zeer hoge, smalle nestkast met een dikke, enigszins uitgeholde bodem. Maten 14 x 17 x 50 cm. Vliegopening voor Grote bonte spechten 50 mm en voor de Groene specht 60 mm in doorsnede. Maakt men de vliegopening nog ruimer, dan worden deze kasten vlot bezet door Kauwen en een enkele maal door een Holenduif.

De kleine uilekist

Een grote, houten kast voor Steenuilen. Geheel dicht met in een der bovenhoeken van de voorwand een veelal rechthoekige vliegopening van 20 x 20 cm. Maten van deze kist 50 x 50 x 30 cm. Betimmeren van de buitenzijde met boomschors kan de aantrekkelijkheid van deze nestkast nog verhogen. Een laag droge turfmolm of zaagsel op de bodem strooien.

De grote uilekist

Voor Bosuilen en Ransuilen. Een wat grotere uitvoering van de kleine uilekist. Vliegopening en turfmolm idem. Maten 60 x 70 x 40 cm.

De valkekast

Voor de echte holenbroeders, of eigenlijk 'oude-nesten-broeders' onder onze valken weer een half open nestkast. Maten 30 x 50 x 30 cm. Bovenhelft van de voorwand open en afgesloten met een ronde stok op de onderhelft. Ook hier verdienen turf-molm en boomschors aanbeveling. Een goede broedruimte voor Torenvalk en Boomvalk en tevens voor de Bosuil.

Alle gegeven maten zijn binnenmaten en geven respectievelijk breedte en diepte van de kast, gemeten aan het grondvlak, en de hoogte.

Tenzij anders vermeld zijn alle vliegopeningen in het midden van de voorwand geboord, ongeveer 1 tot 1½ cm onder de kap. De super selectieve, mini-en selectieve nestkast mogen nooit geschilderd worden. Om te snelle verwerking tegen te gaan zijn er kasten van watervast gelijmd Afrikaans mahonie (ook wel aangeduid met de naam reginamahonie) in de handel.

Het verdient aanbeveling de kappen steeds ruim te laten oversteken tegen inregenen en een kapbedekking aan te brengen van zink, rubberoid, dakvilt of asfaltpapier.

Nooit een nestkast ophangen met de vliegopening op het zuiden of zuidwesten. Dit zowel tegen te felle zon als tegen inregenen.

Selectieve nestkastjes

De ervaring leert, dat de broedresultaten in de gebruikelijke nestkastjes steeds een overheersing van de Koolmees te zien geeft. Toch zien we ook graag andere holenbroeders in onze bossen. In de boswachterij Dwingeloo van het Staatsbosbeheer is men daarom overgegaan tot het gebruik van de z.g. selectieve nestkastjes van Belgisch ontwerp.

Deze kastjes, waarmee men in België al geruime tijd ervaring heeft opgedaan, hebben binnenafmetingen van 8 x 8 x 17 cm en een vliegopening van 30 mm doorsnede. De bovenkap loopt 6 cm door en is niet afneembaar. Ook de bodem is niet te verwijderen.

Door één zijkant scharnierend te bevestigen (dit kan eenvoudig door de zijkant te laten draaien om 2 grote spijkers) kunnen de nestkastjes gecontroleerd en schoongemaakt worden. Deze zijkant kan door een haakje worden vastgezet.

Door in iedere zijkant aan de bovenkant een gaatje te maken en hierdoorheen een draad te halen kan men op een simpele manier de nestkastjes aan de boom bevestigen zonder dat een ophanglatje nodig is of de boom wordt beschadigd. De kastjes worden niet geleverd en ook niet voorzien van een zinken plaatje om de vliegopening. Het zijn zeer eenvoudige modellen, waarvan de levensduur 4 à 5 jaar bedraagt.

Bij het ophangen moet men erop letten dat de vliegopening naar de boskant is gekeerd (een vogel nadert nl. zijn nest vanuit het bos) en zo mogelijk gericht naar het zuidoosten. De opening is dan minder blootgesteld aan regen. De onderlinge afstand van de kastjes mag niet minder dan ongeveer 50 m bedragen. Ze kunnen opgehangen worden op ca. 1,75 m hoogte. De controle kost dan minder tijd. Dit kan alleen in niet te druk bezochte terreinen dus b.v. niet langs wegen.

In Dwingeloo werd begonnen met het ophangen van 300 selectieve nestkastjes. Ze waren vervaardigd van hout van Fijnspar, Sitkaspar en Douglas. De nestkastjes werden in verschillende bostypen aangebracht. Dit leverde enkele interessante ervaringen op. In lariksopstanden is de bezetting het slechtst.

In donker naaldhout (Douglas en Fijnspar) vielen vooral de broedresultaten van de Zwarte mees op. Loofhoutbossen met of zonder ondergroei gaven echter de beste resultaten. Vooral de Bonte vliegenvanger maakt in deze opstanden veel gebruik van de selectieve nestkastjes. Bij kastjes, opgehangen in een pas gedunde fijnsparrenopstand kwam nogal beschadiging voor door spechten, waarschijnlijk de Groene specht. Misschien als gevolg van het wegnemen van kwijnende en dode stammen. In 197 kastjes werd een broedgeval geconstateerd, dit is dus een bezetting van 66%. In enkele gevallen werd voor de 2e maal gebroed. Totaal werden aldus 214 broedgevallen geregistreerd.

Deze waren als volgt verdeeld:

Koolmees	56 =	26 %
Pimpelmees	53 =	25 %
Bonte vliegenvanger	44 =	20,5%
Zwarte mees	38 =	18 %
Gekraagde roodstaart	8 =	4 %
Kuifmees	7 =	3 %
Matkopmees	5 =	2 %
Boomkruiper	2 =	1 %
Winterkoninkje	1 =	0,5%
	214	100%

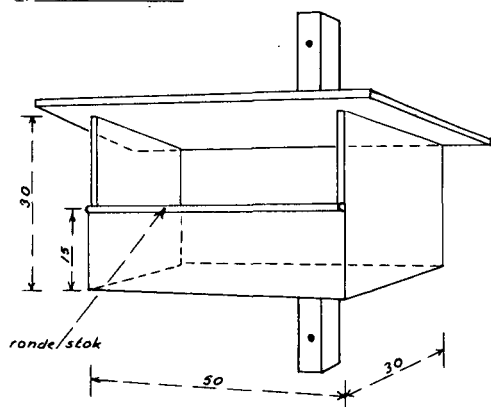
De Koolmees blijkt de selectieve kastjes te klein te vinden. Dit komt ook tot uiting in het aantal eieren, dat zij in deze kleine kastjes legt en dat in geen enkel nest de 9 overtreft. Uit bovenstaande cijfers komt duidelijk naar voren, dat van een overheersing door de Koolmees geen sprake meer is. De Bonte vliegenvanger en de Zwarte mees hebben duidelijk van de nieuwe kastjes geprofiteerd.

Speciale nestkasten

De Ringmus

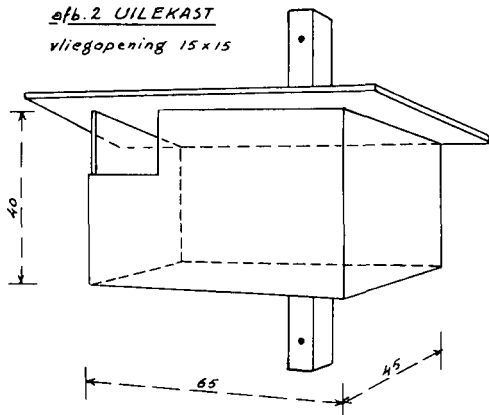
In vele bossen is in deze jaren een sterke toename geconstateerd van een vogel die in de eerste plaats een zaadeter is en eigenlijk alleen zijn kleine jongen flink wat insecten bijvoert. Ik doel hier op de Ringmus die zich een slechte naam heeft bezorgd door het verjagen van andere holenbroedersoorten uit de nestkasten, in nog veel sterkere mate dan de Koolmees dit doet. Weliswaar pleegt de Ringmus nogal eens een vlindertje te consumeren, doch het feit dat hij bij uitstek een knopeneter is, heeft hem in de bosbouw niet geliefd gemaakt. Gebleken is echter dat het ophangen van flinke aantallen zogenaamde mini-kasten een redelijke tegendruk kan bieden aan te sterke uitbreiding van Koolmees en Ringmus. Deze mini-kasten hebben tegenwoordig een binnenmaatse afmeting van ongeveer 7 x 7 x 15 cm, terwijl ook de iets ruimere typen van 8 x 8 x 17 cm in gebruik zijn. Vliegopeningen van 28 tot 30 mm in doorsnede voldoen hierbij het best.

afb. 1 VALKEKAST

afb. 2 UILEKAST

vliegopening 15 x 15

Nestkastmaterialen

In de achter ons liggende jaren is ook nogal wat te doen geweest over nestkasten van plastic. Meestal werden deze modellen vervaardigd van overtollige of afgekeurde stukken waterleidingbuis of regenpijp van polyvinylchloride (PVC). De duurzaamheid is vanzelfsprekend enorm en de bewoning vooral door de wat grote mezensoorten redelijk tot goed. Toch kleven er bezwaren aan deze nestkasten. Een groot nadeel is dat Ringmussen lastig uit deze modellen te weren zijn, doch het grootste bezwaar is wel dat plastic absoluut geen vocht kan absorberen.

Wanneer zo'n acht tot twaalf jonge vogels in een dergelijke kast voortdurend waterdamp uitademen, wordt de inhoud van de nestkast na verloop van tijd zo nat dat de sterftekans van de jongen hierdoor zeer sterk kan stijgen. Alleen met speciale ventilatiesystemen en bij zeer zorgvuldige plaatsing buiten de zon, kan met dit type kast worden gewerkt.

Van de kastmodellen van houtbeton is vooral de zogenaamde boomkruiperkast een groot succes gebleken. Met name op de Veluwe broeden regelmatig grote aantallen Boomkruipers en Boomklevers in dit type kast, waarbij het ronde vlieggat aan de voorzijde is vervangen door een verticale spleet aan de zijkant van de kast, vrij dicht tegen de boom aan. Alleen in onze duinstrook, dus dicht aan zee, voldoen deze houtbetonnen nestkasten niet. Hier zijn ongetwijfeld weersfactoren

in het spel die nog nader moeten worden onderzocht.

Het is vermeldenswaard dat oud hout in het algemeen bij de vogels minder argwaan wekt dan nieuw blank vuren. Goede resultaten zijn echter verkregen door nieuw hout te bewerken met bruine carbo-lineum of buitenbeits.

Roofvogels

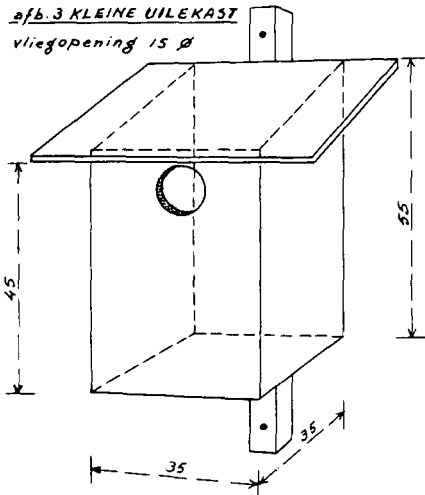
Tot slot zou ik een pleidooi willen houden voor het ophangen van enkele roofvogel- en/of uilekasten in elk bosgebied van enige omvang.

Experimenten met deze grote kasten hebben overduidelijk aangetoond dat wij de stand van Torenvalk, Bosuil en Steenuil aanmerkelijk kunnen verbeteren en er bestaat goede hoop dat ook nog andere dan de genoemde roofvogels met deze nestkasten gebaat zijn. Vooral in terreinen waar het aantal muizen groot is - en dit is in het overgrote deel van ons land het geval - kan de uilen- en valkenstand nog aanmerkelijk worden verhoogd. Bovendien vormen deze vogels in diverse voedselketens een schakel die wij node kunnen missen.

Gebleken is verder dat deze grote tot zeer grote kasten door hun royale broedruimte de vogels prikkelen tot het maken van grotere legsels dan doorgaans in natuurlijke holten of oude kraai- en ekster-nesten mogelijk is. Torenvalkebroedsels met zes jongen komen vrij regelmatig in nestkasten voor; uilebroedsels met vijf

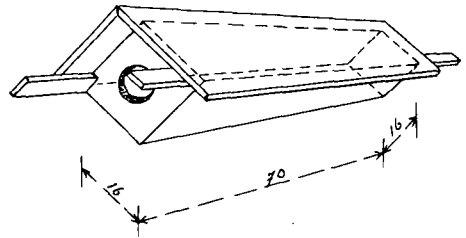
afb. 3 KLEINE UILEKAST

vliegopening 15 Ø

afb. 4 STEENUILEKAST

vliegopening 7 Ø

alle vermelde afmetingen
zijn steeds binnenwerks
en gegeven in centimeters

jongen zijn al evenmin uitzonderingen.

Een voorwaarde voor succes is wel dat deze grote kasten worden opgehangen buiten bereik van nieuwsgierigen of kwaadwillenden. Van de Torenvalk is bekend dat deze vogel een vrij uitzicht ambieert vanuit zijn nest. Een torenvalkekast moet dan ook een plaats krijgen aan de bosrand, hoog aan een boom die boven de rest van het bos uitsteekt of aan een lange paal midden op een heideveld of kwekerij. Omdat onze roofvogels nauwelijks of geen nestmateriaal aanbrengen dienen wij hun kast te voorzien van wat molm, haksel of fijngehakt stro. Goede resultaten zijn verkregen met het produkt van een 'versnippermachine', vermengd met wat turfamolm.

Op plaatsen waar de kasten ongewenste aandacht kunnen trekken, verdient het aanbeveling ze minder opvallend te maken door de kast te betimmeren met wat boomschors. Is het gevaar van menselijke verstoring afwezig, dan kan men de uilekasten op een meter of 3 tot 4 boven de grond aan de boom bevestigen; valkekasten echter zoals gezegd altijd hoog met vrij uitzicht vanuit de kast. In de meeste door publiek bezochte terreinen zal het er wel op neerkomen dat de nogal

opvallende roofvogelkasten in het algemeen vrij hoog aan een stevige boom komen te hangen. Prikkeldraad kan ook goede diensten bewijzen.

Onlangs werd een nieuw nestkasttype voor de Steenuil in ons land geïntroduceerd (afb. 4). Het is de bedoeling dat deze langgerekte nestkast horizontaal tussen de boomtakken worden bevestigd. Resultaten van proefnemingen met deze kasten zijn van harte welkom.

In terreinen waar Zwarte kraaien of Kauwen het de Torenvalk nog wel eens moeilijk maken, blijkt deze roofvogel zich vaak te gaan vestigen in de dichte uilekasten (afb. 2) in plaats van in de voor hem bestemde open valkekasten (afb. 1). Voor een vlot onderhoud en een gemakkelijke controle van de kasten verdient het aanbeveling steeds de kappen afneembaar of scharnierend te bevestigen en deze vast te zetten met enkele windhaakjes.

*Adres van de schrijver:
p/a Staatsbosbeheer
Museumlaan 2, Utrecht*

Met toestemming van Staatsbosbeheer overgenomen uit 'Bosbouw voorlichting' en enigszins ingekort en gewijzigd door de redactie.